

СЕРЕДНЯ ОСВІТА

УДК: 371.134:801:17.022.1

DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-3-138-142

THE FORMATION OF PUPILS' VALUE ORIENTATIONS DURING STUDY OF FOREIGN LITERATURE IN THE 10-11 FORMS IN GENERALLY SECONDARY EDUCATION ESTABLISHMENTS

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Maryna BOHDANOVA,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor

mishukmarina36@gmail.com

*Berdiansk State Pedagogical
University*

✉ 4 Schmidta St.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100

Марія БОГДАНОВА,

студентка
Zaporizhgia National University

✉ 66 Zhukovsky St., Zaporozhye,
69600

Марина БОГДАНОВА,

кандидат філологічних наук,
доцент

*Бердянський державний
педагогічний університет*

✉ вул. Шмідта, 4
м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100

Марія БОГДАНОВА,

студентка
*Запорізький національний
університет*

✉ вул. Жуковського, 66,
м. Запоріжжя, 69600

Original manuscript received: October 03, 2020

Revised manuscript accepted: November 25, 2020

ABSTRACT

The article deals with the specificity of the formation of value orientations of students while studying foreign literature in forms 10-11 of general educational establishments. Adolescence (16-21) is the most favorable time for the formation of the worldview, of the person's value orientations. Value orientations are fixing throughout a person's life in the process of learning socialization and adaptation. They are also a person's choice of certain moral values that determine his lifestyle. The value component is a part of the general subject component. In the process of studying, students are provided with the awareness of human virtues; the formation of own judgments on the problems of a righteous life, moral choice, the ability to express own opinion regarding the problems touched upon in the literary works, to evaluate the heroes in the studied literary works, to analyze the actual problems that are touched upon in the literature, to interpret them on the basis of own experience, projecting onto the present; the ability to perceive and discuss philosophical and ethical problems, etc.

In addition, the current state of axiological pedagogy and the term of personal value orientations are also analyzed. They are represented by a system of knowledge,

principles, canons, norms, ideals. Value orientations are a person's choice of certain values which determine his lifestyle.

Key words: *pedagogical values, wealthy values, personality, individual and personal values, motivation, installation, need.*

Створення умов для розвитку, самореалізації особистості як громадянина є провідною метою на сучасному етапі трансформації суспільства. Духовний світ розвинутої особистості – найважливіший показник якості освіти, що здебільшого формується під час вивчення української та зарубіжної літератури в школі. Саме посилений вплив літератури та мистецтва на виховання й розвиток дітей і молоді передбачений Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Подолання низької культури, бездуховності, формування національної свідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, ціннісних орієнтацій можливо за умови вивчення художнього слова.

Пізнавально-ціннісна функція предмета вивчення зарубіжної літератури в 10-11 класах передбачає пізнання людини й світу за допомогою художньої літератури, формування ціннісних орієнтирів особистості в період її становлення.

Учитель має сприяти формуванню національних, ментальних, загальнолюдських цінностей, педагогу належить особлива роль у становленні ціннісної орієнтації молоді.

Варто зазначити, що проблема цінностей і ціннісних орієнтацій порушувалася в психології (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, М. Яницький), соціології (А. Здравомислов, А. Ручка, В. Ядов), культурології (П. Гуревич, Б. Єрасов, Ю. Солонин), педагогіці (Є. Барбіна, І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Крижко, А. Міщенко, В. Огнєв'юк, В. Сластьонін, Ю. Пелєх, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, О. Ярошенко та ін.). Методика формування ціннісних орієнтацій старшокласників розглянута в працях Є. Волощук, В. Гладішева, В. Звіняцьковського, О. Ісаєва, О. Куцевол, Л. Мірошниченко та ін.

Попри актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій учнів вона залишається недостатньо розробленою.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану аксіологічної педагогіки, з'ясування поняття ціннісних орієнтацій та специфіки їх формування в процесі вивчення зарубіжної літератури в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти.

У «Філософському словнику соціальних термінів» (за редакцією В. Андрущенка) цінність розглядається як духовне формоутворення [9, с. 651–652]. В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя подано змістовну статтю, у якій автор В. Киричок зазначає, що «цінність є невід'ємною частиною відносин людини зі світом, в якому протікає його життєдіяльність і пізнання. ... цінність – це властивість буття, яке створює людина або які мають певне ставлення до неї. ... Саме цінності наповнюють сенсом існування людини і суспільства, вони

значною мірою духовно відтворюють саму людину» [2, с. 992].

Оцінювальні відношення та діяльність дали поштовх ще в XIX ст. до виокремлення та розвитку розділу філософії – «аксіології». Аксіологія (грец. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) – філософська дисципліна, яка досліджує цінності сенсоутворювальних основ людського буття, спрямовує й мотивує людське життя, діяльність і конкретні діяння, вчинки [6, с. 130].

В. Тугаринов на початку 60-х рр. XX ст. з'ясовує, що «цінність» – це не тільки те, що існує, а й те, до чого треба прагнути; вводить «ціннісні орієнтації» та дає визначення як «спрямованості особистості на ті чи інші цінності» [8]. Е. Шпрангер вважає, що основу особистості вже складають ціннісні орієнтації, виокремлюючи шість основних типів цінностей: теоретичні, економічні, естетичні, соціальні, політичні, релігійні. Відповідно до вчення домінування цінностей визначається за рівнем співвідношення всіх типів цінностей, які можуть бути в особистості [11].

Розвиткові системи цінностей у соціальному середовищі присвячені праці Дж. Гілпеслі, Г. Оллпорта, М. Рокіча та ін. Так, Ж. Піаже, Л. Колберг, Г. Дюпон, Дж. Ловінгер, які пов'язують формування ціннісних орієнтацій з розумовими здібностями та віковими особливостями. Ж. Піаже зазначає, що подібно до розумових моральні здібності характеризуються прогресивністю, стабільністю і мають дві стадії: моральний реалізм і моральний релятивізм. Першій властиве сприймання норм як обов'язкових для виконання, а другій – розуміння відносності моральних норм, створених на основі взаємодомовленості між людьми, які за потреби можуть бути змінені. На думку І. Кона, система цінностей особистості формується в результаті спільного розширення кола дії та відповідальності, розвитку інтелекту, емоцій, волі. М. Рокіч систему цінностей розглядав як визначену організацію вірувань щодо кращих способів поведінки. Він виокремлює цінності: інструментальні (цінності засоби) та термінальні (цінності-цілі). Інструментальні науковець диференціює на моральні цінності та компетентності, що слугують засобом для здобуття термінальних (кінцевих прагнень) цінностей, які включають цінності особистісних і соціальних кінцевих цілей [12; с. 47 – 49].

У контексті окресленої проблематики доцільно навести тлумачення терміну «ціннісні орієнтації». Так, за філософським словом, «це елементи внутрішньої «диспозиційної» структури особистості, що сформовані та закріплені життєвим досвідом індивіда в процесах соціалізації та соціальної адаптації, що обмежує значуще (суттєве для даної людини) від незначущого (несуттєвого) через (не) прийняття особистістю певних цінностей, які усвідомлені в якості рамки (горизонту) граничних значень і основоположних цілей життя, а також прийнятті засобів їх реалізації» [6, с.7305]. Отже, поняття ціннісні орієнтації особистості виникають для пояснення соціально значущої поведінки.

У 90-х рр. XX ст. з поваленням комуністичного режиму відбулося запровадження особистісно-зорієнтованої моделі освіти, почався процес її гуманізації, у центрі якого є людина як найвища цінність. З цим пов'язані публікації, присвячені визначенню аксіологічних основ стратегії розвитку

освіти, формування завдань ціннісного планування освіти, аналізу досвіду практичного формуванню ціннісних орієнтацій молоді.

Цінності освіти розглядає педагогічна аксіологія, у якій представлена система знань, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємозв'язок в освітній сфері та формують компонент стосунків у структурі особистості [1]. У зв'язку з цим ціннісні орієнтації людини є вибір певних моральних цінностей, які визначають її спосіб життя. Особливістю ціннісних орієнтацій є те, що вони виступають стрижнем педагога й учня, визначають принципи їхньої поведінки, спрямовують і регулюють інтереси, мотивації, потреби, установки особистості [5]. Варто зазначити, що іноді ціннісні орієнтації розглядаються в контексті суміжних понять: потреба, мотив, установка, атитюд, диспозиція, особистісний сенс, переконання.

В. Крижко, досліджуючи моральну цінність змісту вітчизняної освіти, виокремлює цінності: Людина, духовність, мораль, що складають ціннісну площину освіти. Варто зазначити, що політичні проблеми сьогодення на перший план висунули патріотичні цінності змісту освіти, які, на нашу думку, є пріоритетними – Україна, Україна єдина, Україна неподільна.

Учені стверджують, що саме юнацький вік (16-21) найбільш сприятливим для становлення світосприйняття, формування ціннісних орієнтацій особистості. Однією з основних діяльностей цього періоду є навчання. Л. Виготський розглядав її як побудову духовних і матеріальних цінностей. Найбільш активно цінності формуються на підлітковому та юнацькому етапі розвитку особистості.

Складником предметних компетентностей «Зарубіжної літератури» є ціннісний компонент. Він передбачає під час вивчення творів усвідомлення людських чеснот; формування власних суджень щодо проблем праведного життя, морального вибору, вміння висловлювати власні думки щодо актуальних проблем, інтерпретувати їх на підставі власного досвіду, проєктуючи на сучасність, давати оцінку героям; здатність сприймати й обговорювати етико-філософські проблеми та ін.

Отже, проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості перебувала в центрі філософських, психологічних шкіл і напрямів. У психолого-педагогічній науці систему цінностей, що формується в процесі навчання і виховання, трактують як ціннісні орієнтації особистості. Психологи стверджують, що це складний, взаємодоповнювальний, змінний процес, який залежить від соціально-політичного ладу держави, професійно-групових факторів, психолого-педагогічних властивостей особистості, на формування якої впливають мотивація, потреби, установки тощо. Під час вивчення зарубіжної літератури в 10-11 класах відбувається формування ціннісних орієнтирів особистості, що сприяє розвитку їх естетичних та культурних смаків, виховує толерантне ставлення до оточення.

Література

- Асташова Н. А. Концептуальні засади педагогічної аксіології / Н. А. Асташова // Педагогіка. 2002. № 8. С. 8–12.
- Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Зарубіжна література (профільний рівень). Програма для 10-11 класів ЗНЗ з українською мовою навчання / за редакцією Л.Д. Юлдашева. 2011. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
- Крижко В. В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою: навч. посібн. / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва. Київ : Освіта України, 2005. 217 с. URL : biblioteka.uz.ua/files/kniga.doc
- Мукомел С.А. Педагогічна аксіологія як наука про цінності освіти // Педагогічні науки : Черкаський національний університет імені Б.Хмельницького. Випуск 125. С. 108–113.
- Новейший философский словарь / сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов. 3-е изд., испр. Минск : Книжный Дом, 2003. 1280 с. URL : <http://ihik.da.ru>
- Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.
- Тугаринов В. П. Теория ценностей в марксизме / В. П. Тугаринов. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1968. 234с.
- Філософський словник соціальних термінів / В. П. Андрущенко, Т. В. Андрущенко, В. Г. Антонечко, В. С. Бакіров та ін. 3-те вид., доповн. Київ; Харків : Р.І.Ф., 2005. 670 с.
- Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.
- Шпрангер Э. Основне индивидуальные типы индивидуальности: Психология личности / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтера, А. А. Пузыря. Москва, 1982. URL: <http://psychology.net.ru/dictionaries/biography.html?word=1113>.
- Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. URL : <http://hpsy.ru/public/x2753.htm>

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено специфіку формування ціннісних орієнтацій учнів під час вивчення зарубіжної літератури в 10-11 класах в закладах загальної середньої освіти. Саме юнацький вік (16-21) найбільш сприятливий для становлення світосприйняття, формування ціннісних орієнтацій особистості. Ціннісні орієнтації закріплюються протягом життя людини в процесі навчання, соціалізації та адаптації. Також вони є вибором людини певних моральних цінностей, які визначають її спосіб життя. Складником предметних компетентностей є ціннісний компонент. У процесі навчання передбачено усвідомлення учнями людських чеснот; формування власних суджень щодо питань праведного життя, морального вибору; вміння висловлювати власні думки щодо порушених у творах, що вивчаються, проблем, давати оцінку їхнім героям; інтерпретувати на підставі власного досвіду, проєктуючи на сучасність; здатність сприймати й обговорювати етико-філософські проблеми тощо.

Окрім того, розглянуто сучасний стан аксіологічної педагогіки, з'ясовано поняття ціннісних орієнтацій особистості. Вони представлені системою знань, принципів, канонів, норм, ідеалів. Ціннісні орієнтації є вибором людини певних цінностей, які визначають її спосіб життя.

Ключові слова: педагогічні цінності, ціннісні орієнтації, особистість, індивідуально-особистісні цінності, мотивація, установка, потреба.